ACCEPȚIUNILE TERMENULUI *VILLA* ÎN IZVOARELE MEROVINGIENE

Dintre cele trei tipuri de obște care s-au înlocuit unele pe altele în decursul evoluției istorice în Europa apuseană: obștea gentilică, obștea agrară și obștea marcă[1], societatea merovingiană a cunoscut doar ultimele două: obștea agrară și de marcă (vicinală).

Structura și evoluția obștii france în epoca merovingiană se pot urmări în Legea salică și cea ripuară, singurele izvoare care ne pot fi de folos în această direcție.

Bazîndu-ne pe cele ce ne dezvăluie aceste izvoare, se poate face de la început o constatare: obștea la franci nu apare nici direct, nici indirect ca un colectiv compact format dintr-un trib, care lucrează pămîntul în comun, împărțindu-și bunurile obținute în mod egalitar; locul tribului a fost luat de o colectivitate în care legăturile de rudenie sînt cu mult mai strînse decît în cazul tribului. Componența acestei colectivități apare în mai multe titluri ale Legii salice, cum este de pildă titlul *„De reipus"*[2], unde rudeniile de sînge ale colectivității amintite se numără *„usque ad sextum genunculum"*, adică inclusiv rudele de gradul al șaselea.

Titlurile *„De alodis"*[3] și *„De crenecruda"*[4] permit aceeași constatare, ele prezentînd același cerc strîns de rudenii, care cuprinde trei generații și reprezintă fără îndoială familia mare. Ea se compune din toți fiii adulți ai aceluiași tată cu familiile lor și din rudele bărbătești ale capului de familie pînă la gradul al treilea, cu soțiile și cu copiii lor[5].

Tipul acesta de familie pare să fi fost preponderent în societatea francă. Totuși, un început al destrămării ei este atestat de izvoare.

Titlul *„De eo qui se de parentilla tollere vult"*[6] (Despre acela care vrea să se despartă de neamuri) este un exemplu limpede în acest sens. Titlul amintit dă dreptul membrilor adulți ai familiei mari să se separe din cercul ei, renunțînd însă, conform legii, atît la drepturile, cît și la îndatoririle care le reveneau atîta vreme cît au fost membri ai ei. Despărțirea de rudenii înseamnă, practic, separarea unui fiu adult din gospodăria comună cu ceilalți membri ai familiei mari, realizînd astfel familia mică, independentă.

---

[1] Fr. Engels, *Marca*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 19, București, 1964, p. 142—154.

[2] Lex Salica, XLIV, 9, ed. K.-A. Eckhardt, vol. I, Weimar, 1935.

[3] Lex Salica, 100 Titel Text, ed. K.-A. Eckhardt, în *Germanenrechte*, Neue Folge, *Westgermanisches Recht*, Weimar, 1953, LXLIII.

[4] Lex Salica, C.

[5] A. I. Njeussychin, *Die Entstehung der abhängigen Bauernschaft als Klasse der frühfeudalen Gesellschaft im Westeuropa, von 6. bis 8. Jahrhundert*, Berlin, 1961, p. 130.

[6] Lex Salica, XCIV, 1.

Această separare a familiei mici din corpul familiei mari nu presupune neapărat stabilirea ei într-un alt sat; dealtfel, satul franc număra alături de familiile mari şi mici înrudite prin sînge şi familii străine, pătrunse fie prin filiera unor legături matrimoniale cu alte familii, fie prin cea a aşezării lor în sate străine din motive pur economice (deziderate materiale uneori nerealizabile în satul de unde plecau).

Tipul de sat franc descris mai sus este în general denumit în izvoare cu termenul de *villa*. Întrucît însă acest termen poate avea şi alte accepţiuni şi îşi schimbă conţinutul, ca termen, nu numai de la un secol la altul, dar chiar şi în textul unuia şi aceluiaşi izvor, ne vom opri, foarte pe scurt, asupra sensurilor pe care le poate avea în izvoarele france în perioada de care ne ocupăm. Am afirmat mai sus că în cele mai frecvente cazuri — dar nu exclusiv — *villa* are accepţiunea de sat; în sprijinul acestei afirmaţii vom apela la cîteva titluri ale Legii salice, printre care şi faimosul titlu „*De migrantibus*"[7] care a provocat în literatura de specialitate controverse foarte aprinse, villa din acest titlu fiind interpretată cînd sat, cînd curte, în sensul unei gospodării ţărăneşti libere, cînd comunitate, adică obşte, cînd domeniu, cînd proprietate a doi-trei proprietari funciari[8].

Titlul menţionat dă dreptul oricărui franc de a se muta dintr-o villa în alta cu condiţia ca nici un locuitor al acelei villa să nu se împotrivească stabilirii lui aici[9].

Se pune întrebarea de ce, spre deosebire de unul sau cîţiva dintre locuitorii unei villa[10], unul sau doi dintre ei pot fi afectaţi de această aşezare şi au dreptul să se opună pe cale legală stabilirii migrantului acolo[11]. A. I. Njeussychin, în opera sa citată, consideră — pe bună dreptate — că opoziţia acestor membri, puţini la număr, nu poate fi explicată decît prin caracterul villei în cauză, care era de fapt o obşte agricolă în acel stadiu de dezvoltare cînd împărţirea egalitară a pămîntului arabil a încetat şi s-a impus posesiunea ereditară a familiilor asupra lui.

Prin urmare, migrantul în cauză nu se putea aşeza decît pe terenurile neîmpărţite ale obştii; or, dacă el, spre exemplu îşi lua în stăpînire, spre cultivare, tocmai acea parte a păşunii unde unul sau doi ţărani îşi păşteau vitele, sau începea să defrişeze tocmai acea parte a pădurii de unde altădată unii îşi tăiau lemne sau îşi păşteau porcii (în condiţiile nesistematizării satului, ale lipsei de drumuri şi poteci şi din cauza împrăştierii clădirilor) putea incomoda pe unii, în timp ce alţii care-şi păşteau vitele sau îşi tăiau lemnele în altă parte din hotarul satului, nu erau stînjeniţi în interesele lor. Ei erau, probabil, acei vecini care îşi dădeau consimţămîntul pentru stabilirea migrantului în sat[12]. Din con-

---

[7] Lex Salica, LXXX.

[8] Despre aceste sensuri a se vedea A. I. Njeussychin, *op. cit.*, p. 134—135, n. 1.

[9] Lex Salica, LXXX, 1 „*...et se unus exteterit qui contradicat migrante ibidem licentiam non habet permanere*".

[10] Ibidem, „*...et se unus vel aliqui de ipsis qui in villam ipsam consistent eum suscipere voluerint...*"

[11] Ibidem, „*...Si vero contradictum fuerit et unus vel duorum in villa ipsa et ipse adsedere presumpserit...*"

[12] A. I. Njeussychin, *op. cit.*, p. 135 sqq.

ţinutul titlului, autorul trage apoi concluzia fermă că villa descrisă în titlul „*De migrantibus*“ este un sat mare, cu un număr ridicat de locuitori. Drept probă se aduce paragraful 1 al titlului citat, care vorbeşte de „mai mulţi dintre locuitorii acelei villa“[13] care erau dispuşi să-l primească pe migrant, iar în totalitatea ei, villa avea cu siguranţă un număr cu mult mai ridicat de locuitori, întrucît în paragraful amintit apar numai persoanele care sînt de acord, sau cele care se împotrivesc aşezării migrantului în villa[14]. În sprijinul aceleiaşi păreri despre accepţiunea termenului villa în titlul „*De migrantibus*“ ca sat mare, cu locuitori numeroşi, Njeussychin îi aminteşte pe posibilii martori într-un eventual proces împotriva aşezării migrantului în villa, martori care sînt şi ei locuitori ai villei cu gospodării independente, şi care, desigur, sînt vecinii menţionaţi în paragraful trei al titlului amintit[15].

La prima vedere, interpretarea titlului „*De migrantibus*“ de către A. I. Njeussychin pare perfect argumentată în totalitatea ei. Totuşi, la o studiere mai atentă, se pot ridica cîteva obiecţii care infirmă unele aspecte ale acestei interpretări.

În primul rînd, ni se pare că nimic din acest titlu nu dovedeşte cu certitudine un număr ridicat al locuitorilor villei în cauză, şi prin urmare caracterul ei de sat mare. Dintre locuitorii villei care vor să-l primească pe migrant, paragraful 1 al titlului aminteşte pe unul sau pe unii[16] (*... et si unus vel aliqui de ipsis, qui in villam ipsam consistunt, eum suscipere voluerit ...*“), nu pe „*mai mulţi*“[17] cum este tradus cuvîntul aliqui de către autorul amintit, iar dintre cei care se opun aşezării lui aici, nu se amintesc decît unul sau doi locuitori ai acelei villa[18], ceea ce însemnează că, de obicei, atît cei care îl acceptau pe migrant, cît şi cei care i se împotriveau erau — cum este şi normal — în număr mic şi nu puteau fi deci un indiciu în privinţa unei populaţii dense a villei. Martorii amintiţi în paragraful al doilea al aceluiaşi titlu, recrutaţi dintre vecini, apar şi ei într-un număr mic, de 3 persoane[19]. În ceea ce priveşte restul membrilor villei, neinteresaţi în nici un fel de problema aşezării migrantului, nimic nu dovedeşte — aşa cum susţine Njeussychin — că ar fi fost în număr ridicat şi că villa are sensul de sat mare[20]. Tot atît de bine aceşti vecini, locuitori ai villei în cauză, care permiteau pasiv aşezarea migrantului acolo, puteau să fie şi puţini la număr, întrucît faptul că în paragraful al 3-lea al titlului se amintesc şi „ceilalţi vecini“[21] nu dovedeşte nici că satul a fost mare, nici că a avut locuitori numeroşi. De aceea, ni se pare curios că în interpretarea amintită nu se pune, nici măcar ipotetic, problema că aşezarea unui migrant ar putea să aibe loc şi într-un sat mic, în aceleaşi condiţiuni ca într-un sat mare. La fel de

[13] *Idem*, p. 137.
[14] *Ibidem*.
[15] *Ibidem*.
[16] Lex Salica, LXXX, 1.
[17] A. I. Njeussychin, *op. cit.*, p. 137.
[18] Lex Salica, LXXX, 2.
[19] Lex Salica, LXXX, 2.
[20] A. I. Njeussychin, *op. cit.*, p. 149.
[21] *Idem*, p. 138.

bine, un migrant putea să găsească şi într-un sat mic un gospodar interesat să-l găzduiască în vederea realizării unui scop comun, după cum nu e mai puţin adevărat că şi într-un sat mic se puteau găsi unul sau doi dintre locuitorii săi care să se împotrivească rămînerii lui acolo. Prin urmare, ipoteza aşezării migrantului rămîne posibilă atît pentru satul mare, cît şi pentru satul mic, format dintr-un grup de gospodării individuale, născute — după cum arată şi Njeussychin[22] — din corpul satului mare prin defrişări sau alte căi. Un astfel de sat mic putea să fie cu atît mai atrăgător pentru migrant, cu cît gazda (sau gazdele) care îl acceptau în vederea defrişării în comun erau familiarizaţi deja cu această muncă istovitoare în condiţiile tehnice existente pe atunci. Prin urmare, din cauza textului insuficient de clar al titlului „*De migrantibus*" şi a lipsei unor indicii statistice mai clare, nu se poate susţine fără rezerve că villa acestui titlu are accepţiunea de sat mare (sau mic). Ceea ce se poate spune în mod cert este că termenul nu înseamnă aici nici gospodărie individuală, nici domeniu sau grup de domenii, ci are accepţiunea de sat.

Villa, cu sensul indubitabil de sat mare, este atestată însă de un titlu al Legii salice în care este vorba despre o crimă săvîrşită în hotarul dintre două villa foarte apropiate şi învecinate[23]. Răspunzători pentru acea crimă erau, prin urmare, locuitorii ambelor villa. Conform legii cutumiare, suspectaţii de participare la crima dintr-o villa sau alta se puteau dezvinovăţi numai printr-un jurămînt de purificare efectuat cu un număr foarte ridicat de jurători, de 80, aparţinînd celor două villae în cauză, ceea ce înseamnă că satul era cu adevărat mare[24]. Dacă ţinem seamă şi de faptul că, cu această ocazie, s-au jurat, probabil, numai acei locuitori ai satului care îşi aveau gospodăriile dispuse mai aproape de locul unde a fost găsită victima, numărul locuitorilor ei, socotind şi femeile şi copiii, putea fi într-adevăr ridicat.

Termenul villa apare în accepţiunea sa de sat mic, format dintr-un număr redus de gospodării, în titlul Legii salice „*De furtis animalium*"[25], în care se vorbeşte despre 3 villae care dispuneau de un singur taur comun pe lîngă toate vacile pe care le posedă. Este evident că o astfel de villa nu putea fi decît un sat mic, cu un număr mai redus de vite (între 12 şi 25 de vite mari). Existenţa unor asemenea sate mici este atestată şi de *Lex Ribuaria* care pomeneşte despre furtul unor cirezi de 12 vaci şi un taur, proprietatea unei villa[26].

În sfîrşit, villa mai putea designa în izvoare şi o singură gospodărie. La această concluzie îndeamnă mai multe titluri şi paragrafe ale Legii salice şi ribuare. Aşa, de pildă, titlul Legii salice „*De supervenientibus vel expoliatis*"[27] (Despre atacuri sau furturi) vorbeşte despre atacarea

---

[22] *Idem*, p. 147.

[23] Novellae Legis Salicae, IV, 1, în *Pactus Legis Salicae*, ed. K.-A. Eckhardt, vol. I, Weimar, 1935, p. 134—136.

[24] Cf. şi A. I. Njeussychin, *op. cit.*, p. 144.

[25] Lex Salica, III, 4.

[26] Lex Ribuaria, ed. K.-A. Eckhardt, în *Germanenrechte*, vol. 2. *Die Gesetze des Karolingerreiches*, Weimar, 1934, XVIII.

[27] *Pactus Legis Salicae*, XIV, 6.

unei villa de către o bandă de hoţi. În mod cert, această villa nu putea fi decît o singură gospodărie individuală, aşezată undeva mai departe de sat şi expusă jafului. Dealtfel, şi epitetul de „*aliena*", care însoţeşte termenul de villa, arată că ea aparţinea „cuiva".

Tot accepţiunea de gospodărie individuală o poate avea termenul de villa şi în titlul Legii ribuare „*De traditionibus et testibus adhibendis*"[28] (Despre predări şi prezentarea de martori), în care villa este amintită, alături de vie, o posesiune, şi titlul Legii salice „*De homicidiis in contubernio facto*"[29] (Despre omuciderile făcute de o bandă).

Cert este că, indiferent dacă el era mare sau mic, format din obşti săteşti sau mici proprietăţi locuite de populaţie germanică sau romană, satul liber este atestat adesea de izvoare în epoca merovingiană pe teritoriul Galiei romane. Cronicarul Grigore din Tours menţionează un număr ridicat de astfel de sate, pe care, spre a le deosebi de marea proprietate funciară, le denumeşte *vici*[30].

Prin urmare, ceea ce se impune să reţinem în legătură cu termenul de villa, este că el nu are o accepţiune uniformă şi că conţinutul ei, fie în legile cutumiare, fie în alte izvoare, trebuie analizat de la caz la caz, în funcţie de context şi conţinut şi nu trebuie identificat în orice situaţie cu accepţiunea de mare domeniu format din sate aservite[31].

B. DAICOVICIU

DER SINN DES TERMINUS *VILLA* IN DEN QUELLEN DER MEROWINGERZEIT

(Zusammenfassung)

Nach einen kurzen Hinweis auf das fränkische Dorftypus im Merowingerreich, befasst sich die Verfasserin mit den Bedeutungen des Terminus *villa*, mit dem im allgemeinen das fränkische Dorf in den Quellen der Zeit bezeichnet ist. Aus den Titeln der *Lex Salica* sondert sich aus, dass der Terminus nicht eindeutig, sondern elastisch ist, er kann sowohl ein grosses, wie ein kleines Dorf, oder einen Einzelgehöft bezeichnen.

Demnach soll die *villa* nicht immer ein aus hörige Dörfer entstandenes grundherrschaftliches Dorf bezeichnen. Darum ist es erforderlich seine Bedeutung in jedem einzelnen Falle zu analisieren.

---

[28] Lex Ribuaria, E, codd, B, LXII.

[29] *Pactus Legis Salicae*, XLII, 5.

[30] Gregorius Turonensis, *Historia Francorum libri 10*, ed. W. Arndt, B. Krusch, M.G.H., *Scriptores rerum Merowingicarum*, Hanovra, 1884.

[31] Cum face istoricul A. Bergengruen, în lucrarea sa *Adel und Grundherrschaft im Merowingerreich*, Wiesbaden, 1958, p. 55—57.